

oprac. H. M. ...
maj 199 r.

poprzedni nr 808/1535

1.09.2004

FUNDACJA GENERALNYCH DOKUMENTÓW ZAWACKICH
Archiwum ...
oraz Wojskowej Służby ...
87-100 Toruń, ul. Podmurza 9, tel. 9948 83 5 22-186
e-mail: ak@wp.pl, www.zawacki.pl
NIP 953 11 25 127; R. 10 87 50 36
KRS 00000 16
Nr i-ku 22 1030 1500 0000 0000 5002 0244

Archiwum Historii i Medycyny - 1993
Dr. Rejmanowski Tadeusz
Włostawek

Nieszawa
AK

++
Marlicz Adam

M-838/1535 Pom.

SPIS ZAWARTOŚCI
TECZKI

Marlicz Adam.....

T: M-838/1535 Pom.....

Olieszawa A. Ł.....

I./1. Relacja k. 7 s. 1-7

I./2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące relatora

I./3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące relatora

II. Materiały uzupełniające relację k. 10 s. 1-17

III./1. Materiały dotyczące rodziny relatora

III./2. Materiały dotyczące ogólnie okresu przed 1939 r.

III./3. Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945)

III./4. Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945

III./5. Inne ...

IV. Korespondencja

1) z dr. T. Rejmanowskim k. 6 s. 1-6

V. Nazwiskowe karty informacyjne k. 8

VI. Fotografie album i kompozycji

1/1. - Biogram - życiorys redagowany
przez Tadeusza Rejmanowskiego k. 3 s. 1-3
(mps z 3.04.1996r.)

- inf. biograficzne w art. „Dzieje
szpitala powiatowego w Aleksandrowie
Kuj.” [w:] Archiwum Hist. i Filozofii
Medycyny” str 286, 289 (nadpisane) k. 1 s. 4

3. Biogram Adamsa Martine autorstwa
Tad. Rejmanowskiego i Bogdana
Liótkowskiego, projekt do z. 6 „Słow.
biograficznego konspiracyj pomorskiej
1939-1945”, mpis kserokop. k. 3 s. 5-7

Tadeusz Rejmanowski

Dr med. Adam Marlicz /1895-1961/.

Urodził się 8 czerwca 1895 r. w Tarnowie jako syn Nikodema i Róży z d. Polturak. Gimnazjum ukończył w 1913 r. tamże i rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie /1913-1924/ przerwane działaniami wojennymi na ziemiach polskich. Służył początkowo w wojsku austriackim /1915-1918/, a potem w polskim /1918-1921/, gdzie został ranny. Zwolniony do cywila w stopniu porucznika wznowił przerwane studia i 14 maja 1924 r. otrzymał w Krakowie dyplom doktora wszechnauk lekarskich. Był asystentem, a następnie dyrektorem Szpitala Ewangelickiego Zakładu Sióstr Diakonisek w Poznaniu /1924-1933/. 1 stycznia 1934 r. objął stanowisko dyrektora oraz ordynatora oddz. chirurgicznego Szpitala Powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim i zamieszkał przy ul. Kościelnej 3/obecnie ul. Dworcowa 11/. Do wybuchu II wojny światowej zreorganizował i unowocześnił kierowaną przez siebie lecznicę oraz rozpoczął, nigdy nie-dokończoną, budowę nowego szpitala. W tym czasie pełnił również obowiązki prezesa Powiatowego Koła PCK i był członkiem Koła Rezerwistów oraz Związku Inwalidów Wojennych. Wykładał na kursach sanitarnych Wojskowej Służby Kobiet. Ewakuowany na początku września wraz ze szpitalem powrócił na przełomie września i października 1939 r. do Aleksandrowa, gdzie, jako chirurg, pracował w miejscowym szpitalu do końca 1943 r. Jego biegła znajomość języka niemieckiego pozwoliła Mu na załatwianie, korzystnie dla Polaków, wiele spraw z okupantem. Jednak na początku 1944 r. Niemcy usunęli Go ze szpitala i wówczas podjął pracę lekarza wiejskiego w pobliskim Zakrzewie, a potem, również w charakterze lekarza, był zatrudniony w budowlanej Organizacji Todta w Ciechocinku. Po wyzwoleniu 23 stycznia ^{1945 r.} Aleksandrowa Kujawskiego powrócił na swoje przedwojenne stanowiska w miejscowym szpitalu. Gdańscy konsultanci z tego okresu /1945-1956/, jak prof. Marian Górski /interna/, prof. Kazimierz Dębicki /chirurgia/

(chirurgia/

i prof. Zdzisław Kieturakis, mimo powojennych kłopotów zarówno kadrowych, jak i wyposażeniowych, zawsze wysoko oceniali poziom świadczonych usług przez Jego szpital. W 1956 r. zachorował ciężko i rok później, z przyczyn zdrowotnych, był zmuszony obejść ze swojego szpitala. Pracował jeszcze przez kilka lat jako dyrektor sanatorium "Młoda Gwardia" w Ciechocinku. Zmarł 29 maja 1961 r. tamże.

Był ożeniony z Martą z d. Sarnowską z którą miał jedynego syna Krzysztofa /ur.1935 r/a który, po otrzymaniu dyplomu lekarskiego w Akademii Medycznej w Poznaniu /1958/ pracuje w Szczecinie. Tutaj, po przejściu wszystkich szczebli kariery lekarskiej i naukowej, z tytułem profesorkim /1987/, kieruje /1877/ Kliniką Gastroenterologii Akademii Medycznej.

Podczas II wojny światowej należał do Armii Krajowej, gdzie w stopniu porucznika był szefem służby sanitarnej Obwodu Nieszawa. W ramach tych obowiązków szkolił, z zakresu udzielania pierwszej pomocy rannym, ludzi z konspiracji, m.in. Bolesławę Zalewską ps."Tażyna", która była również Jego łączniczką oraz swojego męża Tadeusza Zalewskiego ps."Jur"/m.in. szef wywiadu Obw.Nieszawa/.Również mgr farm.Wojciech Adam Szczygłowski z Włocławka, za pośrednictwem swojego nieletniego, a więc jeszcze nie zrzeszonego, syna Jerzego, był w łączności konspiracyjnej zarówno z dr.Marliczen, jak i z Zalewskim. W mieszkaniu dr Marlicza mieścił się punkt kontaktowy dla placówek Obw.Nieszawa, a w szpitalu aleksandrowskim magazyn lekarstw i środków opatrunkowych dla potrzeb AK. Przechowywał również w swoim szpitalu, pod fałszywym nazwiskami, osoby poszukiwane przez gestapo oraz sam odzierał fachowej pomocy ofiarom akcji zbrojnej z okupantem. Na przykład podczas udanego zamachu na szefa gestapo powiatu aleksandrowskiego rannych zamachowców opatrywał u siebie w domu... Zajmował się również kolportażem gazetek konspiracyjnych "Iskra Wolności" i "Głos Prawdy".

Był m.in. członkiem Towarzystwa Chirurgów Polskich oraz Polskiego Towarzystwa Balneologicznego.

Spośród wielu odznaczeń Jego należy wymienić Złoty Krzyż Zasługi /dwukrotnie/, Złotą Odznakę Czerwonokrzyżską oraz Medal X-lecia PRL.

Zróżdła:

- Dom Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego w Krakowie: korespondencja z 12.X.1988.
- Fundacja "Archiwum Pomorskie Armii Krajowej" w Toruniu: korespondencja z 20.III.1996 r.
- Konopka S.: Rocznik lekarski Polskiej Rzeczypospolitej na rok 1936, Warszawa 1936, s.3, na rok 1938, Warszawa 1938, s.2
- Kujawianin - informator handlowo-przemysłowy na rok 1937 i 1938. Włocławek 1937 i 1938./bez paginacji/.
- Markowska Danilewicz Zielińska M.: korespondencje z lat 1988-1993.
- Polski almanach medyczny na rok 1956 pod red.Z.Woznińskiego, Warszawa 1957, s.210
- Marlicz K.: korespondencje z 1989 r.
- Rejmanowski T.: Dzieje Szpitala Powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim /1918-1975/. Archiwum Historii i Filozofii Medycyny 1993, R.LVI, nr 3, s.281-292.
- Słownik biograficzny Kospiracji Pomorskiej 1939-1947. Toruń 1994, s.230-231
- "Służba Zdrowia" - nekrolog z 9.VII.1961 r.
- Spis fachowych pracowników służby zdrowia. Warszawa 1961, s.174.
- Szczygłowski J.: korespondencja z 6.III.1996 r.
- Zalewski L.: korespondencja z 23.III 1996 r.

Włocławek, dnia 3 .IV.1996 r.

ul.Cicha 13.

Genzymba Naviska, która ze względu na nieetyczne zachowanie wobec polskich pacjentów oraz sercanek (m.in. nakazała zakonnicom nosić cywilne ubrania) została przez burmistrza usunięta ze Szpitala. Na jej miejsce przyjęto inną niemiecką pielęgniarkę, z którą współpraca do końca okupacji układała się poprawnie⁴⁰.

Personel lekarsko-pielęgniarski Szpitala Powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim w latach okupacji hitlerowskiej (zakonnice w cywilnych ubraniach pielęgniarskich). Siedzą od lewej: dr Jan Szlubowski, siostra przełożona Paula, dr Adam Marlicz — dyrektor Szpitala i ordynator oddziału chirurgicznego oraz dr Franciszek Narożny. Stojąca pierwsza od prawej — siostra Aniela, instrumentariuszka. Fot. ze zbiorów K. Marlicza

⁴⁰ Relacje żyjących jeszcze w Krakowie aleksandrowskich sercanek: siostry Eufrazji Kołakowskiej (1936-1945) i siostry Władysławy Fejkowicz (1939-1948) w korespondencji z 7 XII 1989 r.; Cz. Tuszyński, op. cit.; W. Przybylska, op. cit.; A. Świrkowicz, op. cit.; F. Narożny, op. cit.

środko - zob. biografii

3 w dolnym rzędzie

Marlicz Adam (1895–1961)

lekarz, szef sanitarny Obwodu AK Nieszawa

Urodzony 8 czerwca 1895 r. w Tarnowie. Syn urzędnika Nikodema i Róży z d. Polturak. Do szkoły powszechnej i gimnazjum uczęszczał w Tarnowie, gdzie w 1913 r. zdał egzamin dojrzałości. Od 1913 r. do 1924 r. studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, z przerwami z powodu służby wojskowej, najpierw w wojsku austriackim (1915–1918), a następnie polskim (1920–1921). Po wyleczeniu z ran odniesionych w 1920 r., zwolniony został do cywila w stopniu porucznika. Wznowił przerwane studia i 14 maja 1924 r. otrzymał dyplom doktora wszech nauk lekarskich. W latach 1924–1933 był asystentem, a następnie dyrektorem Szpitala Ewangelickiego Zakładu Sióstr Diakonisek w Poznaniu. Od 1 stycznia 1934 r. objął stanowisko dyrektora oraz ordynatora oddziału chirurgicznego Szpitala Powiatowego w Aleksandrowie Kuj. i zamieszkał przy ul. Kościelnej 3 (obecnie Dworcowa 11). W latach 1935–1939 był prezesem Oddziału PCK na powiat nieszawski i członkiem Koła Rezerwistów oraz Związku Inwalidów Wojennych.

Po wybuchu II wojny światowej, ewakuowany był wraz ze szpitalem ok. 5 IX 1939 r. Pod koniec tego miesiąca powrócił do Aleksandrowa Kuj., gdzie jako chirurg pracował w szpitalu do końca 1943 r.. Na początku 1944 r. usunięty przez Niemców ze szpitala, podjął pracę lekarza wiejskiego w pobliskim Zakrzewie, a następnie w firmie budowlanej należącej do Organizacji Todta w Ciechocinku. 1 VIII 1944 r. został wysłany do kopania okopów.

W 1940 r. był wprowadzony do ZWZ przez szefa służby sanitarnej Obwodu ZWZ/AK Nieszawa w latach 1940–1943 dr. Jana Henryka Kozłowskiego, ps. „Tadeusz”. Nie jest znane nazwisko osoby, która go zaprzysięgła. Pod koniec 1940 r. przeprowadził wspólnie z dr Tamarą Berdziejew i pielęgniarką Zofią Kobus (późniejszą referentką WSK Obwodu – sekcji sanitarnej) szkolenie w zakresie służby sanitarnej m.in. w zakresie udzielania pierwszej pomocy rannym. Drugie udokumentowane źródło szkolenia przeprowadził w początkach 1944 r., ponownie we współpracy z tymi samymi osobami, dla konspiratorek WSK. Od przełomu 1943 r. i 1944 r. był szefem służby sanitarnej Obwodu AK Nieszawa, który w tym okresie

6

przeszedł stopniowo ze struktur Inspektoratu AK Włocławek do toruńskiego. Jego łączniczką była Bolesława Zalewska, ps. „Tażyna, przez którą kontaktował się m.in. z jej mężem T. Zalewskim, ps. „Jur”, „Nałęcz”, w latach 1940–1943 komendantem rejonu Aleksandrów Kuj., a następnie od 1944 r. komendantem Obwodu AK Nieszawa. Łączność konspiracyjna z członkiem Inspektoratu AK Włocławek mgr. farmacji Wojciechem Adamem Szczygłowskim była utrzymywana przez nieletniego syna tego ostatniego – Jerzego. Mieszkanie A. Marlicza było jednym z punktów kontaktowych dla łączników z rejonu Obwodu, a jednocześnie udzielał w nim w razie pilnej potrzeby pomocy konspiratorom, m.in. rannym uczestnikom nieudanego zamachu z listopada 1940 r. na szefa gestapo powiatu – SS-Sturmbahnführera Leo Patinę.

W szpitalu aleksandrowskim zorganizował konspiracyjny magazyn lekarstw i środków opatrunkowych dla potrzeb AK. Szpital był także miejscem, w którym przechowywał, pod fałszywymi nazwiskami, osoby poszukiwane przez gestapo.

Wraz z żoną Martą z Sarnowskich, z którą zawarł ślub w 1935 r. czynnie działali w samopomocy. Biegła znajomość języka niemieckiego pozwalała mu na załatwienie dla Polaków wielu spraw z władzami okupacyjnymi.

Po wyzwoleniu Aleksandrowa Kuj. 23 I 1945 r. powrócił na swoje przedwojenne stanowiska w miejscowym szpitalu. W 1956 r. zachorował ciężko i rok później, z przyczyn zdrowotnych, był zmuszony odejść z pracy w szpitalu. Nie zrezygnował jednak z działalności zawodowej, będąc w latach 1957–1961 dyrektorem sanatorium „Młoda Gwardia” w Ciechocinku.

A. Marlicz był odznaczony m.in.: dwukrotnie Złotym Krzyżem Zasługi i odznaczeniami resortowymi. Miał jednego syna Krzysztofa (ur. 1935 r), lekarza, profesora i kierownika Kliniki Gastroenterologii Akademii Medycznej w Szczecinie.

Adam Marlicz zmarł 29 maja 1961 r. w Ciechocinku, a pochowany został na cmentarzu w Aleksandrowie Kuj.

Źródła:

AP AK, Insp. Wł., t.osob.: Marlicz A., Szczepańska H., Zalewska B., Zalewski T., Żółtowski St. – relacje; APW, Starostwo Powiatowe Aleksandrowskie w Aleksandrowie 1945-1950, sygn. 273, s. 51, 53; Marlicz Krzysztof, Szczygłowski Jerzy – relacje (w zbiorach T. Rejmanowskiego); Konopka S.,

7

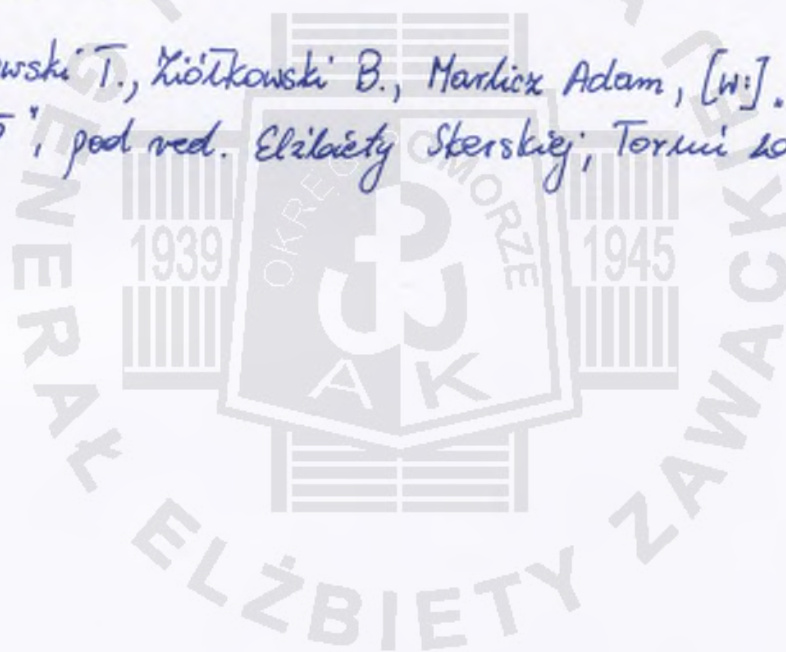
Rocznik lekarski na rok 1936, Warszawa 1936, s. 3; *...na rok 1938*, Warszawa 1938, s. 2; *Polski almanach medycyny na rok 1956*, pod red. Z. Wozniewskiego, Warszawa 1957, s. 210; Rejmanowski T., *Szpital Powiatowy w Aleksandrowie Kujawskim (1918–1975)*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 1998 T. 12 s. 80-90, 93-96; Ziółkowski B., *Kobiety – żołnierze ZWZ-AK Inspektoratu Włocławek*, [w:] *Wojenna służba Polek w II wojnie światowej*, pod red. W. Rezmera, Toruń 2003, s. ....

T. Rejmanowski, B. Ziółkowski

II. Materiały uzupełniające reley: Marlicz Adam

1. Kserokopia mpis. art. Tadeusza Rejmanowskiego opublikowanego w „Wrocławski Tydzień” z 8.04.1998r. k. 3 s. 1-3
2. Tadeusz Rejmanowski, Dwieje Szpitale Powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim (1918-1975), Archiwum Historii i Filozofii Medycyny, 1993 k. 6 s. 4-15 - str. 281-292
3. Rejmanowski T., Kiołkowski B., Marlicz Adam, [w:] S.B.K.P. 1939-1945, pod red. Elżbiety Skerskiej, Toruń 2004, cz. 6, s. 109-110. k. 2 s. 16-17

T. Lejmanowski (Mociszewski)

Druk: Mociszewski Tydruk
2 8 IV 1998 1

Dr med. Adam Marlicz /1895-1961/.

Urodził się 8 VI 1895 r. w Tarnowie jako syn Nikodema i Róży z Polturaków. Gimnazjum ukończył tamże i rozpoczął studia na Wydz. Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie /1913-1924/ przerwane działaniami wojennymi na ziemiach polskich. Początkowo służył w wojsku austrijackim /1913-1918/, a potem /1918-1921/ w polskim, gdzie został ranny. Zwolniony do cywila w stopniu porucznika wznowił przerwane studia i 14 V 1924 r. otrzymał w Krakowie dyplom doktora wszech nauk lekarskich. Był asystentem, a następnie dyrektorem Szpitala Ewangelickiego Zakładu Sióstr Diakonisek w Poznaniu /1924-1933/.

1 I 1934 r. objął stanowisko dyrektora oraz ordynatora oddz. chirurgicznego Szpitala Powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim i zamieszkał przy ul. Kościelnej 3 /obecnie ul. Dworcowa 11/. Do wybuchu II wojny światowej zreorganizował i unowocześnił kierowaną przez siebie lecznicę oraz rozpoczął, nigdy niedokończoną, budowę nowego szpitala. W tym czasie pełnił również obowiązki prezesa Powiatowego Koła PCK i był członkiem Koła Rezerwistów oraz Związku Inwalidów Wojennych. Wykładał na kursach sanitarnych Wojskowej Służby Kobiet.

Evakuowany na początku września 1939 r. wraz ze szpitalem w okolicy Żychlina po miesiącu powrócił do Aleksandrowa, gdzie jako chirurg pracował w szpitalu do końca 1943 r. Jego biegła znajomość języka niemieckiego pozwalała mu na załatwianie, korzystnie dla Polaków, wielu spraw u okupanta. Na początku 1944 r. Niemcy usunęli go ze szpitala i skierowali na stanowisko lekarza wiejskiego w pobliskim Zarzeczewie a po kilku miesiącach zatrudnili w budowlanej Organizacji Todta w Ciechocinku.

Po wyzwoleniu 23 I 1945 r. Aleksandrowa powrócił dr Marlicz na swoje przedwojenne stanowiska szpitalne. Gdańscy konsultanci z tego okresu /1945-1956/, jak prof. Marian Górski /interna/, prof. Kazimierz Dębicki /chirurgia/ i prof. Zdzisław Kieturakis /chirurgia/

mimo powojennych kłopotów zarówno kadrowych jak i wyposażeniowych, zawsze wysoko oceniali poziom świadczonych usług przez Jego szpital.

w 1956 r. zachorował ciężko i rok później, z przyczyn zdrowotnych, był zmuszony odejść ze swojego szpitala. Pracował jeszcze przez kilka lat jako dyrektor sanatorium "Młoda Gwardia" w Ciecho-
cinku. Zmarł 29 V 1961 r. i został pochowany na miejscowym cmentarzu

Był ożeniony z Martą z Sarnowskich, z którą miał jedyne Syna Krzysztofa /ur.1935/, który, po otrzymaniu dyplomu lekarskiego w AM w Poznaniu /1958/ pracuje w Szczecinie. Tutaj, po przejściu wszystkich szczebli kariery lekarskiej i naukowej z tytułem profesorskim włącznie /1987/, kieruje Kliniką Gastroenterologii AM.

Podczas II wojny światowej należał do Armii Krajowej, gdzie w stopniu porucznika był szefem służby sanitarnej Obwodu Nieszawa. W ramach tego stanowiska szkolił, z zakresu pierwszej pomocy rannym, członków ugrupowań konspiracyjnych, m.in. Bolesławę Zalewską ps. "Ta-
żyna", która była również Jego łączniczką oraz jej męża Tadeusza Za-
lewskiego ps. "Jur" /m.in. szef wywiadu Obw. Nieszawa/. Również mgr farm. Wojciech Adam Szczygłowski z Włocławka, za pośrednictwem swo-
jego nieletniego, a więc jeszcze nie zrzeszonego, syna Jerzego, był w konspiracyjnej łączności zarówno z dr Marliczem, jak i z Zalewskimi. W mieszkaniu dr Marlicza mieścił się punkt kontaktowy dla placówek konspiracyjnych AK, a w szpitalu aleksandrowskim magazyn lekarstw i środków opatrunkowych dla potrzeb podziemia. Przechowywał również w swoim szpitalu, pod fałszywymi nazwiskami, osoby poszukiwane przez gestapo oraz udzielał pomocy ofiarom akcji zbrojnych z okupantem. Na przykład podczas udanego samachu na szefa gestapo pow. aleksandrowskiego rannych samachowców opatrywał u siebie w domu. Zajmował się również kolportażem gazetek z konspiracyjnych "Iskra Wolności" i "Głos Prawdy".

- 3 -

Był m.in. członkiem Towarzystwa Chirurgów Polskich oraz Polskiego Towarzystwa Balneologicznego. Spośród wielu odznaczeń, które posiadał, należy wymienić Złoty Krzyż Zasługi /dwukrotnie/, Złotą Odznakę Czerwonokrzyską oraz Medal X-lecia PRL.

Zróżdka:

- Dom Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego w Krakowie: korespondencja z 12 X 1988r
- Fundacja "Archiwum Pomorskie Armii Krajowej" w Toruniu: korespondencja z 20 III 1996.
- S.Konopka: Rocznik lekarski 1936. Warszawa 1936, s.3, 1938, s.2.
- Kujawianin - informator przemysłowo-handlowy na rok 1937, 1938. Włocławek 1937 i 1938 /bez paginacji/.
- M.Markowska Danilewicz-Zielińska: korespondencje z lat 1988-1993.
- Polski almanach medyczny na rok 1956 pod red. Z.Woźnińskiego. Warszawa 1957, s.210.
- K.Marlicz: korespondencje z 1989 .
- T.Rejmanowski: Dzieje Szpitala Powiatowego w Aleksandrowie Kuj. /1918-1975/. Archiwum Historii Medycyny 1993, T.LVI nr 3, s. 281.
- Słownik biograficzny konspiracji Pomorskiej 1939-1947. Toruń 1994 s.230, 231.
- "Służba Zdrowia" - nekrolog z 9 VII 1961 r.
- Spis fachowców pracowników służby zdrowia na rok 1961. Warszawa 1961, s.174.
- L.Zalewski: korespondencja z 23 III 1996.

/Tadeusz Rejmanowski/

TADEUSZ REJMANOWSKI

DZIEJE SZPITALA POWIATOWEGO W ALEKSANDROWIE
KUJAWSKIM (1918–1975)

Szpital Powiatowy w Aleksandrowie Kujawskim, w b. powiecie nieszawskim, nie doczekał się jeszcze swojej historii mimo, że było ku temu kilka okazji¹. Jego początki, podobnie jak i samego miasta, są ściśle związane z pobudowaniem, w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia, linii kolejowej Warszawa–Bydgoszcz². Powstałe wówczas osiedle kolejowe Trojanowo w 1879 r. przyjęło nazwę Aleksandrowa Pogranicznego (Przygranicznego)³. Ta szybko rozwijająca się osada kolejarzy i celników, przez których ręce rocznie przechodziły towary wartości wielu milionów rubli, oraz pracowników licznych urzędów (większość instytucji powiatowych mieściła się nie w Nieszawie, lecz w Aleksandrowie), kupców i... przemytników, uzyskała prawa miejskie w 1880 r. Jej ludność (poza garnizonem straży pogranicznej), licząca w 1863 r. ok. 2.000,

¹ Marian Bergiel i wsp. opracowali w 1979 r. przewodnik po Aleksandrowie Kujawskim, ale ani słowem nie wspomnieli o miejscowym szpitalu. W tymże roku obchodzono jubileusz 60-lecia uzyskania przez Aleksandrów praw miejskich (nota bene niesłusznie, gdyż otrzymał je nie w 1919 r., ale już w 1880 – vide 4) i wówczas Marian Pawlak popełnił ciekawy artykuł okolicznościowy, ale o szpitalu nie pamiętał. W 1987 r. Zbigniew Kobus bardzo obszernie opisał obozy jenieckie i uchodźców w tym miasteczku z okresu I wojny światowej, gdzie omówił jednak tylko lazarety: M. Bergiel, M. Pawlak, J. Strudziński: Aleksandrów Kujawski (przewodnik) bez paginacji, Aleksandrów Kujawski 1979; M. Pawlak: Jubileusz 60-lecia Aleksandrowa Kujawskiego, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, Włocławek 1980, s. 351–354; Z. Kobus: Obozy uchodźców, jeńców i internowanych w Aleksandrowie Kujawskim w latach 1918–1921, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, Włocławek 1987, s. 245–258.

² W tym celu powołano specjalne Towarzystwo Kolei Żelaznych, które w części folwarku hr Władysława Trojanowskiego we wsi Białe Błota, położonej ok. 2 km od ówczesnej granicy pomiędzy zaborem rosyjskim a pruskim biegnącej wzdłuż rzeczki Tążyna, postanowiło pobudować kolejową stację graniczną. W latach 1860–1962 oddano do użytku ostatni odcinek tej kolei, a w 1867 r. dobudowano jeszcze połączenie, z bardzo już wówczas modnym Ciechocinkiem. Nawiązując do nazwiska byłego właściciela tych terenów, nazwano tę miejscowość Trojanowem.

³ Dla uczczenia spotkania w 1879 r. w tej miejscowości rosyjskiego cara Aleksandra II z cesarzem pruskim Wilhelmem I. Skorzystała również z tej okoliczności miejscowa katolicka społeczność polska uzyskując zgodę na pobudowanie dla siebie świątyni katolickiej (cerkiew prawosławna, dla miejscowych żołnierzy i urzędników rosyjskich, istniała tutaj już od 1877 r.). Kaplicę katolicką postawiono w 1896 r., a kościół w latach 1906–1908: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego pod red. F. Sulimierskiego t. 1, Warszawa 1880, s. 28.

wzrosła w 1910 r. do 8.880. W okresie międzywojennym miasto otrzymało nową, i zarazem ostateczną nazwę: Aleksandrów Kujawski. Był to jednak niezbyt pomyślny dla jego rozwoju okres, ponieważ przestała działać miastotwórcza komora celna, a powojenny kryzys ograniczał inwestycje komunalne. Od 1932 r., dzięki przeniesieniu z Nieszawy władz powiatowych, doszło jednak do pewnego gospodarczego ożywienia miasta, które jednak wnet przerwał wybuch I wojny światowej. Podczas wojny, poza stratami materialnymi, hitlerowcy wymordowali ok. 2.000 mieszkańców. W okresie powojennym, mimo zrozumiałych trudności gospodarczych, Aleksandrów, do czasu istnienia tutaj i działania władz powiatowych, to znaczy do 1975 r., mógł poszczycić się dosyć poważnymi inwestycjami, a liczba jego mieszkańców osiągnęła w tymże roku prawie 10.000⁴.

Opracowanie dziejów Szpitala Powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim napotkało na wiele obiektywnych trudności⁵ i dlatego szczególnie w ich początkowym okresie, nadal pozostały białe plamy.

Aleksandrów Kujawski do początków XX w., mimo swojego znaczenia i dynamicznego rozwoju, nie posiadał dla swoich cywilnych mieszkańców oddzielnego szpitala. Bardzo ciężko chorzy oraz weneryczni byli hospitalizowani w odległym o 37 km, Szpitalu Powiatowym św. Antoniego we Włocławku⁶. Natomiast łeższe przypadki zachorowań leczone były przez miejscowych lekarzy cywilnych, którymi wówczas byli lekarze kolejowi. Do nich m.in. należał dr Henryk Rouppert⁷, który w latach 1889–1914, jako lekarz oddziałowy odcinka kolejowego Aleksandrów–Ciechocinek, pracował w miejscowym ambu-

⁴ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, poz. 140, z 4 II 1919 r.; Miasta polskie w Tysiącleciu t. 1, Ossolineum 1965, s. 311; M. Bergiel: op.cit.; M. Słomski: Utworzenie województwa włocławskiego. Ziemia Kujawska, t. 5, Włocławek 1979, s. 369, 362.

⁵ Hitlerowski okupant spalił, praktycznie biorąc, całe archiwum Aleksandrowa Kujawskiego. Najpoważniejsze księgozbiory w Polsce (BN, BJ, GBL itp.) nie dysponują żadnymi źródłami historycznymi na temat szpitala w tym mieście. Pozostała więc droga pośrednia w zdobywaniu interesujących nas materiałów archiwalnych: kontakty z bardzo już skąpą garstką ludzi, którzy pamiętają przeszłość tego szpitala lub dysponują rodzinnymi pamiątkami na ten temat, biogramy lekarzy, którzy tam pracowali oraz relacje żyjących jeszcze aleksandrowskich sióstr sercanek i ich bezcenna kronika znajdująca się obecnie w Krakowie.

⁶ T. Rejmanowski: Z dziejów szpitala we Włocławku cz. 1, Ziemia Kujawska t. 4, Warszawa–Poznań 1974, s. 54.

⁷ Henryk Rouppert (1858–1920): ur. 15 I w Tarchominie. W 1875 r. ukończył w Kielcach szkołę średnią. W 1880 r., na Uniwersytecie Warszawskim uzyskał stopień lekarza: cum eximia laude. M.in. od 1880 do 1889 r. ordynator Kliniki Terapeutycznej tamże. W latach 1890–1914, poza pracą w kolejowym ambulatorium w Aleksandrowie, dyrektor Letniego Szpitala Sw. Tadeusza w Ciechocinku. Autor ok. 40 prac naukowych. Ojciec Kazimierza — profesora biologii UJ w Krakowie oraz Stanisława — dr. med., gen. bryg. WP: S. Koźmiński: Słownik lekarzów polskich, Warszawa 1888, s. 433, 622, 659; J. Polak: Kalendarz lekarski na rok 1913, Warszawa 1913, s. XXVI, XLIX; Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego 1923, s. 195–196; S. Konopka: Rocznik lekarski 1936, s. 1159, 1336; M. Demel: Mogiły lekarskie na cmentarzach warszawskich, Arch. Hist. Med. 1966, R. 29, nr 4, s. 451.

latorium jako lekarz ogólny. W przypadkach chirurgicznych w okresie 1879–1917, wyręczał go jego zastępca kolejowy, dr Michał Silberbart⁸. Lekarz ten zdobył sobie wielką popularność m.in. dzięki rzekomo „artystycznemu” zszywaniu ran odniesionych w bójkach przez przemytników. Wiele miewał też kłopotów z umyślnymi samookaleczeniami kolejowymi (najcenniejsze – amputacja prawej dłoni...) mającymi na celu uzyskanie bardzo wysokiego odszkodowania! Należy zaznaczyć, że ówczesne ambulatorium było doskonale wyposażone m.in. w sprzęt ratowniczy na wypadek katastrofy kolejowej⁹.

Fot. 1. Lazaret pruski (1914–1918) im Hindenburga w budynku po komorze celnej w Aleksandrowie Kujawskim

Po wybuchu w 1914 r. I wojny światowej Niemcy wkroczyli do Aleksandrowa i w budynku, bezużytecznej wówczas komory celnej, zorganizowali lazaret dla oficerów im. Hindenburga. Do tego lazaretu miejscowa apteka dostarczała regularnie m.in. butle z wodą destylowaną¹⁰.

⁸ Michał Silberbart (Zilberbart) (1851–1917): senior lekarzy aleksandrowskich pochodzenia żydowskiego. Zmarł tamże. Jego syn Mieczysław był prawdopodobnie również lekarzem: J. Polak: op.cit., s. XXVI; Akta powiatu nieszawskiego: op.cit.; Przegląd Lekarski 1917, R. 56, nr 12, s. 102; M. Markowska: Korespondencja z autorem z lat 1988–1989 (materiały niepublikowane).

⁹ M. Markowska: op.cit.

¹⁰ Ibidem; Cz. Tuszyński (emerytowany pracownik szpitala), korespondencja z 8 XII 1988 r. (materiały niepublikowane).

Dokładna data powstania cywilnego szpitala w Aleksandrowie Kujawskim nie jest znana. Najwcześniejszą podaje Świrkowicz¹¹ – koniec XIX wieku, Konopka¹² 1919 r., a Nendza¹³ 1925 r. Pierwsza historyczna wzmianka o cywilnym szpitalu w tym miasteczku pochodzi z 17 XII 1918 r.¹⁴ Jej autorem jest Komisarz Rządu Ludowego dla powiatu włocławskiego i nieszawskiego. Czytamy w niej m.in., że „...Aleksandrów był i jest siedzibą dr Szerzeniańskiego¹⁵, do którego obowiązków należy kierownictwo „powiatowego szpitala dla prostytutek””.

Sprawa jest o tyle kuriozalna, że wówczas, tego rodzaju lecznice rzadko były organizowane na naszych terenach. Uwzględniając jednak wyjątkową sytuację Aleksandrowa – nagromadzenie się w owych czasach od kilkuset do kilku tysięcy młodych mężczyzn w miejscowych obozach jenieckich i dla uchodźców¹⁶ oraz bliskość (7 km) uzdrowiska Ciechocinek, można zrozumieć konieczność zorganizowania tego rodzaju placówki w tym miasteczku. Należy również pamiętać, że wspomniany już szpital we Włocławku bywał coraz częściej w tym czasie przepełniony i niechętnie przyjmował, zawsze z wielu przyczyn kłopotliwe, prostytutki¹⁷. Można przypuszczać, że w miarę stabilizacji ruchów migracyjnych i likwidacji obozów (ostatni zamknięto 29 VII 1920 r.) liczba pacjentek w tym szpitalu malała i na początku lat dwudziestych został on przekształcony w szpital powiatowy o profilu ogólnym. Do 1925 r. pracowały tutaj jedynie pielęgniarki świeckie¹⁸.

Jeszcze w 1923 r. Sejmik Nieszawski w Aleksandrowie Kujawskim podjął decyzję zatrudnienia w miejscowym szpitalu siostr sercanek¹⁹. Na mocy tej de-

¹¹ A. Świrkowicz: Korespondencja z autorem z 1978 i 1989 roku (materiały niepublikowane).

¹² S. Konopka: Rocznik lekarski 1933/4, Warszawa 1934, s. 2.

¹³ M. Nendza: Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszego Serca Jezusowego (1894–1939), Kraków 1974, s. 241.

¹⁴ Akta dotyczące sprawozdań i raportów składanych władzom i spraw poufnych, T. I, od 24 XI 1918 do końca 1920 r. Wojew. Archiwum Państwowe we Włocławku, sygn. 328, k. 14.

¹⁵ Stanisław Antoni Witalis Szerzeniański (1883–1942): ur. 28 IV w Warszawie, syn Stanisława i Anieli z Borzęckich. Szkoła średnia i studia lekarskie ukończone w 1913 r. tamże. W czasie I wojny światowej służył w wojsku rosyjskim. W latach 1918–1933 w Aleksandrowie Kujawskim, gdzie poza szpitalem, był lekarzem powiatowym i Obwodu Kasy Chorych. W latach 1934–1939 lekarz powiatowy w Bydgoszczy. Akta dotyczące..., op.cit.; Urzędowy spis lekarzy na rok 1924/5; „Kujawianin” – informator handlowo-przemysłowy na rok 1928, s. 63, na rok 1933 (bez paginacji), Włocławek 1928, 1933; S. Konopka: rocznik 1933/4, Warszawa 1934, s. 2; na rok 1936, s. 96, na rok 1938, s. 2; S. Łoza: Czy wiesz kto to jest? cz. 1, Warszawa 1938, s. 721; Urzędowy spis lekarzy na rok 1939; M. Markowska: op.cit.; Kronika siostr sercanek z Krakowa 1925–1933, materiały niepublikowane.

¹⁶ Z. Kobus: op.cit.; Akta dotyczące..., op.cit., k. 137.

¹⁷ T. Rejmanowski: op.cit.

¹⁹ Sercanki (Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego) – zgromadzenie założone w Krakowie w roku 1894 przez ks. Józefa Sebastiana Pelczera. Działalność sercanek jest wielokierunkowa. Do jednych z zadań zgromadzenia należy praca pielęgniarska w szpitalach i zakładach opieki społecznej; M. Nendza: op.cit.; Korespondencje z s. Efrezmą, przelożoną siostr sercanek w Krakowie z lat 1988–1989 (materiały niepublikowane).

cyzji ksiądz kanonik Pełczyński z Lubania, członek sejmiku sprowadził 1 II 1925 r. do aleksandrowskiego szpitala 3 pierwsze, a po 2 tygodniach czwartą siostrę sercankę. Były to: Saturnina Ołpińska – przełożona i kierowniczka kancelarii, pralni, szwalni i szatni; Florentyna Fiałkowska – pielęgniarka oddziału zakaźnego, Martyna Lipkowska – oddział chirurgiczny i wewnętrzny oraz Adolfina Mucha – kierowniczka kuchni. Ówczesny szpital posiadał więc 3 oddziały: chirurgiczny, z salą operacyjną (początkowo pracowała tu jeszcze świecka instrumentariuszka Aniela Morawiec) i wewnętrzny, które wraz z pomieszczeniami dla zakonnice znajdowały się na piętrze, a oddział zakaźny i placówki gospodarczo-administracyjne zlokalizowano na parterze. Ogrzewanie budynku szpitalnego było piecове, oświetlenie elektryczne, działał wodociąg i miejscowa kanalizacja. Intendentem szpitala był wówczas Tadeusz Sasak, a po jego śmierci Lesław Mickiewicz. 19 III 1925 r. salezjanin Ryszard Dola, pierwszy kapelan szpitalny, odprawił inauguracyjną mszę w nowo powstałej kaplicy na piętrze. Pozostałych kapelanów szpitalnych okresu międzywojennego nie dało się ustalić. W 1926 r. założono w szpitalu, przy łóżkach dla chorych, dzwonki elektryczne, a w rok później zakupiono lampę kwarcową, którą obsługiwała siostra sercanka²⁰.

Dyrektorem i prawdopodobnie jedynym lekarzem ówczesnego szpitala w Aleksandrowie pozostawał nadal dr Stanisław Szerzeniewski. Dopiero w 1926 r. przybyło tutaj dwóch nowych lekarzy: Wojciech Stankiewicz²¹, który na oddziale zakaźnym pracował do 1932 r. i następnie wyjechał oraz Jan Szlubowski²². Prawdopodobnie początkowo pracował on tylko w miejscowym ambulatorium kolejowym i dopiero po wyjeździe dr. Stankiewicza objął w szpitalu jego stanowisko. Od 1927 r., aż do swojej tragicznej śmierci w 1931 r., pracował w miejscowym szpitalu dr Stanisław Jastrzębski²³. W okresie od 1931 do 1937 r. chorymi internistycznymi, położnicami i wenerycznymi opiekował się w aleksandrowskim szpitalu dr Aleksander Ast²⁴. W 1934 r., po 25 latach pracy

²⁰ Kronika sercanek..., op.cit.; A. Świrkowicz: op.cit.

²¹ Wojciech Jerzy Stankiewicz (ur. 1878): dyplom lekarski w 1909 r. Do wybuchu I wojny światowej lekarz ambulatorium Szpitala św. Ducha w Warszawie. W 1925 r. pracował w Międzyrzeczu Koreckim, pow. Równe. W latach 1933–1936 lekarz naczelny Kasy Chorych w Siedlcach. W 1939 r. lekarz w Janowej Dolinie pow. Kostopol.

²² Jan Piast Szlubowski (ur. 1893): dyplom lekarski w 1917 r. W 1925 r. pracował w Szpitalu Powiatowym w Kowlu. W 1948 r. z przyczyn zdrowotnych przerwał pracę zawodową w Aleksandrowie.

²³ Władysław Jastrzębski (1882–1931): dyplom lekarski w 1907 r. Poza pracą w szpitalu lekarz miejscowego ambulatorium kolejowego.

²⁴ Aleksander Ast (1900–1969) ur. 23 XII. w Zagórowie pow. Konin, syn Ignacego. Dyplom lekarski 20 VII 1927 w Warszawie. Tamże specjalizacja z ginekologii i położnictwa u prof. Ign. Chodakowskiego. Dyrektor Szpitala w Strzelnie pow. Mogilno od VII 1938. Udział w kampanii wrześniowej. M.in. w bitwie nad Bzurą. Pozostałe lata wojny w szpitalach jenieckich w kraju: w Kutnie i w Ostrzeszowie i zagranicą jako naczelny chirurg w Międzynarodowym Szpitalu Jenieckim Stalag V w Homburgu, gdzie z narażeniem życia ratował jeńców różnej

w szpitalu (fot. 2.), opuścił Aleksandrow dr Szerzeniewski a stanowisko dyrektora i ordynatora oddziału chirurgicznego objął dr Adam Marlicz²⁵. Dr Franciszek Narożny²⁶ w 1937 r. został jego asystentem. Tak przedstawiała się obsada lekarska w tym szpitalu do 1939 r.

Fot.2. Pożegnanie dr. S. Szerzeniewskiego w 1933 r. Przed wejściem do szpitala stoją od lewej: s. Piusa (1932–1936), s. Rajmunda, s. Beatryksa i s. Adolfa. Siedzą od lewej: s. Filomena (1933–1936), s. Saturnina, dr S. Szerzeniewski, s. Antonina (1933–1936) i s. Magdalena

Jak już wspomniano w latach trzydziestych wystąpiło w Aleksandrowie pewne ożywienie gospodarcze i wówczas w miejscowym szpitalu zaistniały

narodowości. Pod koniec wojny zachorował i do kraju powrócił dopiero w 1946 r. W latach 1946–1954 dyrektor Szpitala w Strzelnie, a następnie w Koninie. Ordynator oddziału położniczo-ginekologicznego Szpitala Powiatowego w Jarocinie w okresie 1954–1969.

²⁵ Adam Marlicz (1895–1961). W latach 1915–1918 służba w wojsku austriackim., a od 1918 do 1921 w wojsku polskim (ranny w 1920). Porucznik rezerwy. Dyplom doktora wszech nauk lekarskich w 1924 r. w Krakowie. W okresie 1924–1933 asystent, a potem ordynator szpitala sióstr diakonisek w Poznaniu. W okresie międzywojennym prezes Powiatowego Koła PCK, przewodniczący miejscowego Koła Rezerwistów i członek Związku Zawodowego Inwalidów Wojennych. Po usunięciu przez hitlerowców, na początku 1944 r., ze szpitala, pracował jako lekarz wiejski w pobliskim Zarzeczewie, a następnie w Organizacji Todta w Ciechocinku. Ponownie usunięty ze szpitala w 1956 r. pracował jako dyrektor sanatorium „Młoda Gwardia” tamże.

²⁶ Franciszek Stefan Narożny (ur. 1908). Dyplom lekarski w r. 1936 w Poznaniu. Od 1 XI 1937 r. asystent szpitala w Aleksandrowie Kujawskim, a od 1 VI 1939 r. lekarz PKP tamże. W latach 1947–1953 służba wojskowa w Toruniu. Od 1953 do 1956 z-ca kierownika Wydziału zdrowia WRN, a potem lekarz PKP w Bydgoszczy.

również korzystne zmiany. Już w 1931 r. dokonano remontu kuchni: założono nową posadzkę, ściany wyłożono płytkami glazurowanymi, wykonano drugie wejście do piwnicy, gdzie postawiono piec chlewny. W roku następnym przystąpiono do kapitalnego remontu sąsiedniego budynku komunalnego, w którym dotychczas na piętrze mieścił się magistrat (!), a na parterze dwie klasy szkoły powszechnej. Po odpowiednich pracach adaptacyjnych zlokalizowano tutaj, przeniesiony z głównego budynku szpitalnego, oddział zakaźny z pododdziałem gruźliczym. Jesienią tegoż roku remont objął również główny budynek szpitalny, gdzie po wymianie instalacji elektrycznej oraz pomalowaniu ścian, wydzielono w oddziałach chirurgicznym i wewnętrznym oraz ogólnym odcinki męski, na parterze i kobiecy na piętrze. Dla szpitalnej pralni zakupiono wówczas drugi kocioł do gotowania bielizny oraz parnik²⁷.

W 1934 r., gdy dr Marlicz objął kierownictwo nad szpitalem, dokonano jego reorganizacji. Zmniejszono ilość etatowych łóżek ze 120 do 101 oraz zlikwidowano oddział ogólny, którego łóżka i kompetencje przejął oddział wewnętrzny. Od 1936 r. utworzono tutaj, wydzielone z oddziału zakaźnego, łóżka dla wenerycznie chorych. W piśmiennictwie z lat 1933–1938²⁸ wymienia się w szpitalu aleksandrowskim, poza dyrektorem, dwóch ordynatorów przy jednoczesnym istnieniu tutaj 5 różnych specjalności klinicznych: chirurgii, położnictwa z ginekologią, chorób zakaźnych i wewnętrznych oraz wenerycznych. W rzeczywistości dyrektor szpitala był jednocześnie ordynatorem co najmniej oddziału chirurgicznego (do 1933 dr Szerzeniewski, a po nim dr Marlicz, który do 1937 r. opiekował się również położnictwem i ginekologią). Oddziałem ogólnym i wewnętrznym oraz chorych wenerycznie kierował do 1937 r. dr Ast. Dr Szlubowski był ordynatorem w tym czasie oddziału zakaźnego. Od 1937 nowo przybyły dr Narożny zajął się chorymi oddziału zakaźnego i wenerologią, a dr Szlubowski oddziałem wewnętrznym²⁹.

W okresie od 1 IV 1933 do 31 III 1934 Szpital Powiatowy w Aleksandrowie pozostawał nadal na budżecie komunalnym, który wówczas wynosił 103.183 zł i 66 gr., a z którego 38,27% wydano na administrację, 23,95% na żywienie i 13,72% na leczenie. Szpital dysponował wówczas 101 etatowymi łóżkami a pracowały tu 32 osoby: 3 lekarzy, 6 pielęgniarek zakonnych, 1 felczer (Stanisław Łuszkiewicz, a po nim Michał Duszyński), 1 położna, 4 pracowników administracji, 7 salowych oraz 10 służby gospodarczej³⁰. Należy przy tym

²⁷ Pismo Urzędu Wojewody Warszawskiego RPB-II-11-3/1932 z 6.IV.1933 w sprawie zezwolenia na przebudowę budynku państwowego na pawilon dla chorób zakaźnych przy Szpitalu Powiatowym w Aleksandrowie Kuj.; Korespondencje z przełożoną..., op.cit.; A. Świrkowicz; op.cit.

²⁸ S. Konopka: Rocznik... 1933/4, 1936, 1938.

²⁹ Ibidem; K. Marlicz: Korespondencja z autorem z 1989 roku (materiały niepublikowane).

³⁰ J. Bujalski: Rzut oka na stan i działalność zakładów leczniczych państwowych, społecznych i prywatnych na podstawie sprawozdań za rok 1934–1935, Warszawa 1936, tablica X; Korespondencje z przełożoną..., op.cit.

zaznaczyć, że ówczesne pielęgniarki nie miały zasadniczo swojego stałego stanowiska pracy i podlegały planowej rotacji. Poza zasadniczą pracą pielęgniarską, przy łóżku chorego, siostry sercanki pełniły tutaj również rolę fizykoterapeutki, instrumentariuszki i anestezyjologa na sali operacyjnej oraz laborantki analitycznej.

Fot.3. Podczas operacji kostnej. Od lewej s. Maksyma (1929–1932) oraz 3-cia: s. Beatriksa dająca narkozę wziewną sposobem kroplowym.

W okresie międzywojennym aleksandrowski szpital dysponował, poza wspomnianą już diatermią krótkofalową i lampą kwarcową, diagnostycznym aparatem rentgenowskim, który obsługiwał, przy pomocy sióstr sercaneek, dr Marlicz i dr Szlubowski. Miejskowa apteka, na podstawie specjalnych umów, zawartych z Kasą Chorych, a od 1933 r. z Ubezpieczalnią Społeczną, zaopatrywała tutejszy szpital w potrzebne leki oraz materiały opatrunkowe³¹.

Jednak pomieszczenia tej aleksandrowskiej lecznicy, mimo uzyskania dodatkowego budynku oraz remontów, ze względu na swoje bliskie położenie przy torach kolejowych oraz ciasnotę, nie nadawały się już wówczas do celów szpitalnych. Dlatego władze powiatowe postanowiły pobudować pod lasem

³¹ Apteka ta po raz pierwszy jest wzmiankowana w dokumentach historycznych już w 1880 r. Jej właścicielem był, w latach 1907 –1935, mgr farmacji Wilhelm Markowski (1880–1935), absolwent Uniwersytetu Moskiewskiego, działacz społeczny. M.in. organizator miejscowej szkoły rzemiosł: Słownik geograficzny..., op.cit.; M. Markowska: op.cit.

u wylotu ul. Narutowicza, nowy i z prawdziwego zdarzenia nowoczesny szpital wraz z willami dla jego lekarzy. W lipcu 1939 r. przystąpiono do wykopów pod fundamenty...³².

Podczas okupacji hitlerowskiej cały polski personel szpitala pozostał. A więc dr Marlicz, dr Szlubowski i dr Narożny i 7 sióstr sercanek: Paula Sosnowska, Metoda Dembek, Beatryksa Nowak, Regina Węgiel, Eufrazja Kłównowska, Władysława Fejkowicz i Józefa Bratek. Jednak kierownictwo nad tym szpitalem objął wówczas lekarz niemiecki dr Breitfuss – świetny chirurg i tolerancyjny dla Polaków. Natomiast personelem pielęgniarskim (sercanki zostały zmuszone do noszenia cywilnego stroju) kierowała s. Genzyma, Niemka, która jednak za swój nieludzki stosunek zarówno wobec pacjentów, jak i personelu średniego, została wkrótce przez burmistrza usunięta ze szpitala. Jej miejsce zajęła inna niemiecka pielęgniarka, z którą jednak współpraca układała się do końca wojny poprawnie³³. Z tą nową przełożoną przyjęto wówczas, dla opiekowania się niemieckimi pacjentami, 4–5 sióstr diakonisek³⁴.

Dr Marlicz w czasie II wojny światowej działał w szeregach Armii Krajowej (szkolił zakonspirowaną młodzież w zakresie udzielania I-szej pomocy, przechowywał pod fałszywymi nazwiskami wśród chorych szpitalnych, osoby poszukiwane przez gestapo, udzielał pomocy partyzantom). Poza tym jego biegła znajomość języka niemieckiego ułatwiała mu załatwianie wielu spraw z okupantem po myśli Polaków. Niestety, na początku 1944 r. został on zwolniony przez Niemców ze szpitala³⁵.

Po wyzwoleniu Aleksandrowa 22 I 1945 r. spod okupacji niemieckiej dr Marlicz powrócił na swoje stanowisko szpitalne, a sercanki znów mogły nosić swoje zakonne stroje. Uciekający okupant ograł szpital z wyposażenia i leków, więc trzeba było organizować go od podstaw opierając się na doraźnej pomocy PCK. Początkowo uruchomiono tu zaledwie 60 łóżek z przedwojennym podziałem klinicznym. Jednocześnie, w sąsiednim budynku komunalnym po niemieckiej żandarmerii wiejskiej (Landspolizei), gdzie przed wojną mieściła się szkoła rzemiosł, po odpowiedniej adaptacji zlokalizowano kuchnię szpitalną i magazyny na parterze oraz mieszkania dla zakonnic i kaplicę na piętrze. W głównym budynku szpitalnym (A) pozostał po starym oddział chirurgiczny i wewnętrzny oraz wydzielone łóżka położniczo-ginekologiczne.

³² K. Marlicz: op.cit

³³ Relacje żyjących jeszcze aleksandrowskich sercanek w Krakowie: s. Eufrazji Kołakowskiej (okres 1936–1945) i s. Władysławy Fejkowicz (okres 1939–1948): korespondencja z 7 XII 1988 r.; Cz. Tuszyński: op.cit.; W. Przybylska: op.cit.; A. Świrkowicz: op.cit.

³⁴ Członkinie związku duchownego w kościele ewangelickim, mające za zadanie opiekę nad chorymi, wychowanie dzieci porzuconych itp.: Encyklopedia Gutenberga..., t. 4, s. 9, Warszawa 1929.

³⁵ K. Marlicz: op.cit.; Ibidem; Relacje sercanek... op.cit.; Cz. Tuszyński: op.cit.

W sąsiednim budynku (w tym po magistracie) nadal był oddział zakaźny z pododdziałem gruźliczym (płucnym)³⁶.

W aleksandrowskim szpitalu, zaraz po wyzwoleniu w 1945 r., pracowało ok. 10 zakonnice. W latach następnych były one stopniowo zastępowane przez pielęgniarki świeckie i w latach 1957–1962 było już ich tylko 5. W tym począ-

Fot. 4. Personel Szpitala Powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim ok. 1945 r. Siedzą od lewej: dr Jerzy Szlubowski, siostra przełożona Paula, dr Adam Marlicz — dyrektor szpitala i ordynator oddziału chirurgicznego oraz dr Franciszek Narożny. Stojący, pierwsza od prawej to s. Aniela — instrumentariuszka.

tkowym okresie powojennym praca tych pielęgniarek była jednozmianna od 7 do 13 i od 15 do 18. Poza tymi godzinami siostry sercanki służyły chorym na każde ważne wezwanie. Na początku lat pięćdziesiątych, w okresie narastającego w naszym kraju stalinizmu, zaczęto nieprzychylnie traktować w tutejszym szpitalu pielęgniarki zakonne i z dniem 15 VIII 1953 r., mimo licznych sprzeciwów dyrektora Marlicza, wszystkie sercanki zostały zwolnione z pracy, a ich Dom Zakonny zlikwidowano³⁷. Dzięki usilnym staraniom kolejnego dy-

³⁶ Relacje sercanek..., op.cit.; Cz. Tuszyński: op.cit.; A. Świrkowicz: op.cit.

³⁷ Relacje sercanek..., op.cit.

rektora szpitala, dr. Stanisława Kaczyńskiego³⁸ i na skutek poważnych braków, tak ilościowych jak i jakościowych, w średnim personelu świeckim, z dniem 1 VI 1957 sercanki powróciły znów do pracy w szpitalu, ale nie na długo. 30 IV 1962 r. usunięto je ze szpitala ponownie i niestety bezpowrotnie. Ich mieszkanie na piętrze w budynku C zamieniono na służbowe mieszkania dla personelu³⁹.

Do 1963 r. szpital w Aleksandrowie dorobił się 156 etatowych łóżek z oddziałem chirurgicznym, wewnętrznym, położniczo-ginekologicznym oraz zakaźnym. Ten ostatni, w roku następnym, zlikwidowano przenosząc jego pododdział płucny (d.gruźliczy) na piętro budynku głównego (A), a w jego miejsce utworzono oddział dziecięcy.

W latach 1958–1959 wybudowano nowy, czwarty budynek szpitalny (D), w którym na parterze umieszczono administrację, aptekę i pracownię analityczną, na I piętrze oddział wewnętrzny, na II-gim dwa mieszkania dla lekarzy i 4 pokoje dla pielęgniarek. Pobudowano również studnię głębinową oraz prosektorium⁴⁰. W okresie 1962–1964 nadbudowano o jedną kondygnację (II-gie piętro), główny budynek szpitalny (A), zainstalowano centralne ogrzewanie i ciepłą wodę na bloku operacyjnym, utworzono awaryjną akumulatornię oraz założono na salach chorych sygnalizację świetlną. Wybudowano też plombę pomiędzy głównym budynkiem (A) a sąsiednim (D), gdzie na parterze umieszczono aptekę i aparaturę do produkcji płynów infuzyjnych oraz część pracowni analitycznej. I-sze piętro tej plomby przeznaczono na dodatkowe łóżka dla oddziału wewnętrznego, powiększając w ten sposób ich ilość z 35 do 42, a na II-gim piętrze powstały mieszkania dla personelu. W 1964 r. zorganizowano w tym szpitalu Punkt Krwiodawstwa (do tej pory potrzebną dla celów leczniczych krew sprowadzano z Torunia!). Rozbudowano też pralnię, kotłownię i hydrofornię. W 1971 r. Pomoc Doraźna znalazła się pod administracją szpitala i na jego terenie postawiono nowy budynek, w którym umieszczono również Punkt Krwiodawstwa, a na piętrze 6 służbowych mieszkań. Powstał wówczas również specjalny budynek przeznaczony na magazyn TR. W 1973 r. zlikwidowano oddział płucny i na jego miejsce utworzono oddział noworodkowy.

Jak już wspomniano obsada lekarska w szpitalu, zaraz po wyzwoleniu, była taka sama, jak przed wybuchem wojny. Ale już 15 II 1945 r. odszedł ze szpitala dr Narożny, a w 1948 r., z przyczyn zdrowotnych, dr Szlubowski. Tak więc w przeszło 100-łóżkowym szpitalu pozostał tylko dr Marlicz jako jedyny lekarz.

I tak pozostało do początku lat pięćdziesiątych, kiedy nowi powojenni absolwenci zaczęli tutaj przystępować do pracy: dr Kazimierz Chlewicki⁴¹, dr Ta-

³⁸ Stanisław Kaczyński (ur 1912). Dyplom lekarski 1942 r. w Kownie. Od 1957 r. w Bydgoszczy.

³⁹ Korespondencje z przełożoną..., op.cit.

⁴⁰ A. Świrkowicz: op.cit.

⁴¹ Kazimierz Chlewicki (1913–1967). Dyplom lekarski 1950 r. w Warszawie. Był on mimo przewlekłej choroby bardzo dobrym internistą (prowadził odcinek zakaźny), a jednocześnie wykazywał biegłość w małej chirurgii, położnictwie i pediatrii.

deusz Derewicz⁴², a nieco później dr Zbigniew Olejnik⁴³ i dr Aleksander Niestępski⁴⁴. W 1956 r. miejsce, zwolnionego ze stanowiska dyrektora szpitala i ordynatora oddziału chirurgicznego, dr. Marlicza zajął na rok dr Stanisław Kaczyński, a po nim, do 1962 r., był na tym stanowisku dr Tadeusz Żurawski⁴⁵. Od tegoż roku do dnia dzisiejszego szpitalem i oddziałem chirurgicznym kieruje dr Antoni Świrkowicz⁴⁶. Należy zaznaczyć, że prowadzony, w pierwszych powojennych latach przez dr. Marlicza szpital, mimo bardzo ciężkich warunków kadrowych i materialnych, o czym wspomniano, zyskał sobie, w sprawozdaniach ówczesnych konsultantów wojewódzkich z Akademii Medycznej w Gdańsku, jak na przykład: prof. Marian Górski (interna), prof. Kazimierz Dembicki i prof. Zdzisław Kieturaki (chirurgia), bardzo wysoką ocenę. W okresie powojennym do 1975 r. uzyskało w tutejszym szpitalu specjalizację I^o 25, a II° 12 lekarzy⁴⁷.

Szpital w Aleksandrowie Kujawskim osiągnął bardzo wiele, zarówno w sensie usługowym, jak i administracyjnym i szkoleniowym. Jednak pozostała nadal pilna potrzeba, zrodzona jeszcze w okresie międzywojennym, pobudowania tutaj jak najszybciej nowoczesnego i odpowiednio zlokalizowanego szpitala godnego XX wieku.

Adres autora: 87-800 Włocławek, ul. Cicha 13

Recenzował: Tadeusz Brzeziński

A HISTORY OF THE DISTRICT HOSPITAL IN ALEKSANDRÓW KUJAWSKI (1918–1975)

Summary

A development of the city of Aleksandrów is related to railway line Warsaw-Budgoszcz created yet in the end of the last century. The city location on a border of the occupied areas favoured a development of trade, craft, and a smuggling, which resulted in a rapid increased number of habitans. It made a need of a hospital initiation. The author presented a history of the hospital and its employers from the setting up (1918) until its character changed (1975) after a reorganization of the health service structure due administration changes.

⁴² Tadeusz Derewicz (ur. 1918). Dyplom lekarski 1951 r. w Poznaniu. Od 1956 r. pracował jako chirurg w Gdańsku.

⁴³ Zbigniew Olejnik (ur. 1930). Dyplom lekarski 1954 r. w Warszawie.

⁴⁴ Aleksander Niestępski (ur. 1928). Dyplom lekarski 1954 r. w Warszawie. Od 1961 r. w Bydgoszczy.

⁴⁵ Tadeusz Władysław Żurawski (1923–1983). Dyplom lekarski 1952 r. w Gdańsku. Od 1 I 1966 r. do 19 IX 1980 r. chirurg Okręgowego Szpitala Wojskowego w Toruniu.

⁴⁶ Antoni Świrkowicz (ur. 1923). Dyplom lekarski 1953 r. w Poznaniu. W latach 1953–1962 lekarz w Gorzowie Wielkopolskim. Od 1962 r. w Aleksandrowie.

⁴⁷ A. Świrkowicz: op.cit.

Marlicz Adam (1895–1961), szef sanitarny
Obw. AK Nieszawa.

Urodzony 8 VI 1895 w Tarnowie, syn
urzędnika Nikodema i Róży z d. Polturak. Do
szkoły powszechnej i gimnazjum uczęszczał
w Tarnowie, gdzie w 1913 zdał maturę. Od 1913
do 1924 studiował na Wydziale Lekarskim Uni-
wersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, z prze-
rwaniami z powodu służby wojskowej, najpierw
w wojsku austriackim (1915–1918), następnie
polskim (1920–1921). Po wyleczeniu ran odnie-
sionych w 1920 zwolniony z wojska w stop. por.
Kontynuował przerwane studia i 14 V 1924
otrzymał dyplom doktora wszechnauk lekarskich.
W latach 1924–1933 był asystentem, potem
dyrektorem Szpitala Ewangelickiego Zakonu Sióstr
Diakonisek w Poznaniu. Dnia
1 I 1934 objął stanowisko dyrektora i ordynatora oddz.
chirurgicznego Szpitala
Powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim i zamieszkał przy ul. Kościelnej 3
(obecnie Dworcowa 11). W latach 1935–1939 prezes oddz. PCK na pow. nie-
szawski, działał też w Kole Rezerwistów i Związku Inwalidów Wojennych.

Około 5 IX 1939 ewakuowany ze szpitala, pod koniec października tr.
wrócił do Aleksandrowa Kuj., gdzie do końca 1943 pracował jako chirurg.

Z początkiem 1944 usunięty przez Niemców ze szpitala, podjął pracę lekarza wiejskiego w pobliskim Zakrzewie, potem w firmie budowlanej należącej do Organizacji Todta w Ciechocinku. W 1940 wprowadzony do ZWZ przez dr. Henryka Kozłowskiego ps. „Tadeusz”, szefa służby sanitarnej Obw. ZWZ–AK Nieszawa w latach 1940–1943. Brak informacji o osobie zaprzysięgającej. Mieszkanie A.M. było skrzynką kontaktową dla łączników Obw. Nieszawa, także punktem sanitarnym, gdzie m.in. w listopadzie 1940 udzielono pomocy rannym uczestnikom zamachu na szefa gestapo SS-Sturmbahnführera Leo Patinę (zamach nie udał się). Pod koniec 1940 prowadził z dr Tamarą Berdziejew, pielęgniarką Zofią Kobus (późniejszą ref. WSK Obw.) szkolenie sanitarne m.in. w zakresie udzielania pierwszej pomocy. Drugie, udokumentowane źródłem szkolenie dla członkiń WSK przeprowadził w początkach 1944 także z T. Berdziejew i Z. Kobus. Od przełomu 1943 i 1944 szef służby sanitarnej Obw. AK Nieszawa, który w tym czasie nieformalnie przeszedł ze struktur Insp. AK Włocławek do Insp. Toruń. Przez łączniczkę Bolesławę Zalewską ps. „Tażyra” kontaktował się z Tadeuszem Zalewskim ps. „Jur”, „Nałęcz”, w latach 1940–1943 kmdt. Rej. Aleksandrow Kuj., a od 1944 kmdt. Obw. AK Nieszawa. Łączność konspiracyjną z mgr. farmacji Wojciechem Adamem Szczygłowskim z Insp. AK Włocławek utrzymywał przez Jerzego Szczygłowskiego, nieletniego syna Wojciecha. W szpitalu aleksandrowskim zorganizował nielegalny magazyn lekarstw i środków opatrunkowych, przechowywał tu, pod fałszywymi nazwiskami, osoby poszukiwane przez gestapo. Kontakty dla potrzeb konspiracji ułatwiała mu biegła znajomość j. niemieckiego. Od 1 VIII 1944 został skierowany do kopania rowów.

Dnia 23 I 1945 wrócił na swoje przedwojenne stanowisko do szpitala w Aleksandrowie Kuj. W 1956 przerwał pracę w szpitalu ze względów zdrowotnych. Nie zrezygnował jednak z działalności zawodowej. W latach 1957–1961 był dyrektorem sanatorium „Młoda Gwardia” w Ciechocinku. Zmarł 29 V 1961 w Ciechocinku, spoczywa na cmentarzu w Aleksandrowie Kuj.

Odnznaczony m.in.: Złotym Krzyżem Zasługi (dwukrotnie), odznaczeniami resortowymi.

Miał syna Krzysztofa (1935) lekarza, profesora i kierownika Kliniki Gastroenterologii Akademii Medycznej w Szczecinie.

APWł., Starostwo Powiatowe Aleksandrowskie w Aleksandrowie 1945–1950, sygn. 273, s. 51, 53; Relacje: Marlicz K., Szczygłowski J. (w zbiorach T. Rejmanowskiego); APAK, T.: Marlicz A., Szczepańska H., Zalewska B., Zalewski T., Ziółkowski S.; Konopka S., *Rocznik lekarski na rok 1936*, Warszawa 1936, s. 3; *Rocznik lekarski na rok 1938*, Warszawa 1938, s. 2; *Polski almanach medycyny na rok 1956*, pod red. Z. Woźniewskiego, Warszawa 1975, s. 210; Rejmanowski T., *Szpital Powiatowy w Aleksandrowie Kujawskim (1918–1975)*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 1998, t. 12, s. 80–90, 93–96; Ziółkowski B., *Kobiety–żołnierze ZWZ–AK Inspektoratu Włocławek*, w: *Służba Polek...*, cz. 5, s. 91–92, 100.

Tadeusz Rejmanowski, Bogdan Ziółkowski

IV/1. Korespondencje Fundacji
z dr. Tadeuszem Rejmanowskim
- dot. A. Marlicza i in. lekarzy

1. Pismo do Fundacji z 7.02.1996
- Józef Englert, Jan Gruchalski, Języ
Koziewski, mpis oryg. k. 15.1
2. Pismo Fundacji z 15.02.1996,
mpis, kop. k. 15.2
3. Pismo Fundacji z 20.03.1996,
mpis, kop. k. 25.3-4
4. Pismo do Fundacji z 3.04.1996,
mpis oryg. k. 15.5
5. Pismo Fundacji z 29.04.1996,
mpis kop. k. 15.6

Dr med. Tadeusz Rejmanowski
ul. Cicha 13, 87-800 Włocławek

Data: 7.II.1996 r.

Archiwum Pomorskie
Armii Krajowej
T o r u ń

Jestem m.in. członkiem Sekcji Historycznej Włocławskiego Towarzystwa Naukowego i zbieram materiały archiwalne nt. lekarzy nieżyjących naszego regionu.

W związku z tym uprzejmie proszę o udzielenie mi informacji na temat działalności konspiracyjnej w szeregach Armii Krajowej następujących lekarzy, którzy w czasie okupacji hitlerowskiej działali m.in. na terenie Włocławka:

HMM ✓ 1. Dr med. Józef ~~Wielicki~~ Englert, ur. 30.XI.1903 r. w Rawiczu, m.in. od 1941 do 1944 pracował jako lekarz Polaków w naszym mieście i należał do AK oraz pomagał chorym tej organizacji za co został aresztowany przez gestapo w czerwcu 1944 r. i został wywieziony do obozu w Radogoszczy. Prawdopodobnie nie żyje.

HMM ✓ 2. Dr med. Jan Gruchalski, ur. 31.XII.1909 r. M.in. podczas okupacji pracował we Włocławku od 1939 do 1940 r. jako lekarz a następnie, za przynależność ^{do AK} został przez gestapo aresztowany. Wojnę jednak przeżył, osiadł w Elblągu i tam ok. 1975 r. zmarł.

HMM ✓ 3. Lek. med. Jerzy Nożewski, ur. 23.IV. ~~1924~~ 1924 r. M.in. we Włocławku pracował jako sanitariusz w miejscowym szpitalu i jesienią 1941 r. uprzedzony o mającym nastąpić jego aresztowaniu, wyjechał potajemnie, ale dobrowolnie do Niemiec. *Zmarł w 1976 r.*

Z należytych szacunkiem

dr med. T. Rejmanowski

dr med. T. Rejmanowski
specjalista chirurgii ogólnoustrojowej
ul. Cicha Nr 13, tel. 236-37
87-800 Włocławek

bdp. 12014/96

Ldz 170/19/96

Szan Pan Doktor

Tadeusz Rejmanowski

ul. Cicha 13

87-800 Włocławek

Szanowny Panie Doktorze !

W odpowiedzi na pański list z dnia 7.02.br uprzejmie informujemy, że w zasobie naszego Archiwum mamy informacje i to bardzo skromne, jedynie dotyczące dr med. Józefa Englerta. Według danych znajdujących się w zasobie naszego Archiwum Józef Englert mieszkał przed wojną we Włocławku przy ul. Cyganki 8. Został aresztowany 5.05.1944 r., w tym samym dniu co współpracujący z nim w konspiracji mgr farmacji Wojciech Adam Szczygłowski. Zamordowany w Radogoszczy w 1945 r.

Możliwe, że więcej informacji będzie mógł udzielić syn W.A. Szczygłowskiego, Jerzy Szczygłowski mieszkający w Szczecinie przy Al. Wyzwolenia nr 36/2, z zawodu lekarz.

O pozostałych lekarzach - Janie Gruchalskim i Jerzym Nożewskim nie ma wzmianek w dotychczas opracowanym zasobie Archiwum. Jeżeli Pan w swoich poszukiwaniach historycznych natrafi na lekarzy- konspiratorów z regionu włocławskiego, bardzo prosimy o przesłanie danych do Archiwum Fundacji.

W załączeniu przesyłamy ulotki informujące o działalności naszej Fundacji i o jej wydawnictwach.

Łączymy wyrazy szacunku

Dokumentalistka

J. Maminhalbe

Toruń 20.03.96

3

FUNDACJA
Archiwum Pomorskiego Archiwum Krajowej
ul. Wł. Górskiej 2, tel. 271-86
87-100 TORUŃ

Ld2 450/4/96

Szan. Pan Doktor

Tadeusz Rejmanowski

ul. Cicha 13

87-100 Włocławek

Szanowny Panie Doktorze !

Dziękuję serdecznie za list z dnia 28.II.br oraz za nadbitkę pańskiej pracy " Dzieje szpitala powiatowego w Aleksandrowie Kujawskim". Oczywiście najcenniejszy jest dla nas biogram dra Adama Marlicza i Jego fotografia. Informacje Pana o dr Marliczu możemy uzupełnić następującymi danymi. Przed wojną był m.in. wykładowcą na kursie sanitarnym Wojskowej Służby Kobiet w Aleksandrowie Kujawskim. Podczas niemieckiej okupacji pełnił funkcję szefa służby sanitarnej w Obwodzie AK Nieszawa. W jego domu mieścił się punkt kontaktowy dla placówek Obwodu AK Nieszawa, a w szpitalu w Aleksandrowie zorganizował magazyn lekarstw i środków opatrunkowych dla potrzeb konspiracji. Zajmował się również kolportażem gazetek "Iskra Wolności" i "Głos Prawdy" (informacje zaczerpnięte z teczek osobowych różnych relatorów, będących w zasobie naszego Archiwum).

Wspomniał Pan w liście, że ma Pan biogram dra Józefa Englerta. Będziemy wdzięczni, jeżeli zechce Pan przekazać go do zbiorów naszego Archiwum.

Odnosnie Pana pytania o działalność organizacji "Miecz i Pług" na terenie Włocławka to w tej chwili nie mam danych na ten

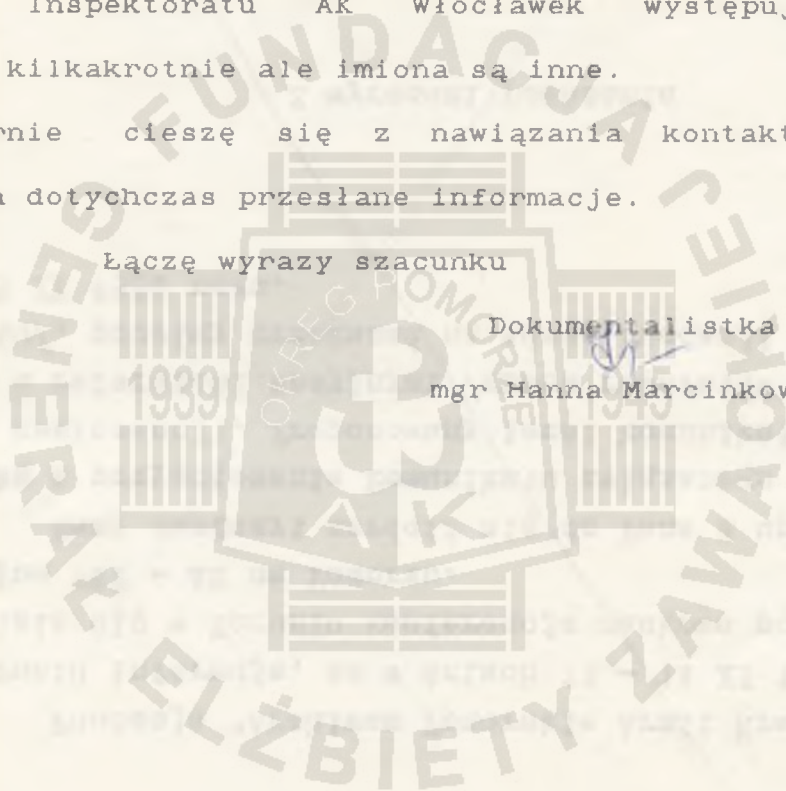

temat poza informacją, iż należał do niej Zbigniew Krauze ,
 który wraz z grupą młodzieży przeszedł do AK. Postaram się
 zasięgnąć informacji dokładniejszych o włocławskim "Mieczu i
 Pługu" od osoby współpracującej z naszą Fundacją, która jest
 zorientowana w działaniu tej organizacji (mamy obszerne dane o
 "Mieczu i Pługu" ale na terenie Bydgoszczy). Proszę, aby
 zechciał Pan napisać i przesłać do nas biogram swojego brata i
 wszelkie informacje jakie Pan ma o Tadeuszu Gajewskim. W
 kartotece Inspektoratu AK Włocławek występuje nazwisko
 "Gajewski" kilkakrotnie ale imiona są inne.

Niezmiernie cieszę się z nawiązania kontaktu z Panem,
 dziękuję za dotychczas przesłane informacje.

Łączę wyrazy szacunku

Dokumentalistka
 mgr Hanna Marcinkowska

Wpłynęło dnia 9.04.96

Ldz. 567/1496

Data: 3.IV.96 r.

Dr med. Tadeusz Rejmanowski
ul. Cicha 13, 87-800 Włocławek

Fundacja "Archiwum Pomorskie Armii Krajowej"
ul. Wielkie Garbary 2
87-100 T o r u ń

Wielce Szanowna Pani Magister!

Pięknie dziękuję za ciekawą i szybką odpowiedź na moją korespondencję.

Zgodnie z życzeniem przesyłam w załączeniu biogram dr J. Englerta oraz, sądzę, że również Panią zainteresuje, dr Adama Marlicza ! Jeśli zostaną one wykorzystane /oby! / w jakiegokolwiek publikacji, proszę mnie o tym powiadomić.

Poza tym sprawę mojego brata, którego przynależność do konspiracji jest, jak na razie, oparta tylko na domysłach, należy chyba pozostawić do czasu, jak się znajdą jakieś fakty na ten temat.

Co do postaci Tadeusza Gajewskiego /1925?-1945/ to sprawa jest raczej bardzo delikatna i do końca nie wyjaśniona. Należał do rodziny kolejarskiej, inteligenckiej, był lubianym i towarzyskim chłopcem dla swoich rówieśników. Pracował przymusowo w fabryce termometrów we Włocławku i podobno należał do "jakiejs" organizacji. Kolejna plotka, czy też rzeczywistość: jesienią 1944 r. został wraz z kilkoma osobami aresztowany przez gestapo, ale po kilku dniach, jako jedyny, odzyskał wolność. Podobno podpisał zgodę na współpracę. Na przełomie 1944/45 w okolicach Kowala k. Włocławka zostali zrzućeni na spadochronach partyzanci radzieccy a miejscowa ludność udzieliła im schronienia. Gestapo podobno poleciło Tadeuszowi odnaleść tych patriotów. Ponoć wywiązał się z tego jedynego zadania. Po wyzwoleniu Włocławka /20.I.45/ podobno został rozpoznany, przez rodzinę osób, represjonowanych przez Niemców za pomoc partyzantom, na ulicy Włocławka, aresztowany i osądzony na śmierć. Przed wykonaniem wyroku zachorował i był operowany w miejscowym szpitalu /to fakt, gdyż mam książkę operacyjną tego okresu! / 18.VII.45 - nie stwierdzono śródoperacyjnie nic "poważnego" i po dwu dniach został zabrany do więzienia i tam stracony. Ile w tej opowieści jest prawdy, a ile być może zwykłej, tak często stosowanej w tych czasach, prowokacji wymierzonej przeciwko AK-owcom?! Nie wiem. Nigdzie na ten temat nie czytałem lecz operam się, poza operacją, na opowieściach "ludzi z tamtych lat..."

Załączam wyrazy należytego szacunku

Toruń 29.04.96

Ld2. 705/A/96

Szan. Pan Doktor
Tadeusz Rejmanowski
87-800 Włocławek
ul. Cicha 13

Szanowny Panie Doktorze !

Jeszcze raz dziękuję za wszelkie materiały, przesłane przez Pana do naszego Archiwum.

Uprzejmie informuję, że w sprawie działalności organizacji "Miecz i Pług" na terenie Włocławka kontaktowałam się z p. dr Bogdanem Chrzanowskim, pracownikiem naukowym Muzeum Stutthof i współpracownikiem naszej Fundacji, zajmującym się konspiracją pomorską. Uzyskałam informację, że co prawda zbierając materiały do monografii o MiP z nazwiskiem pańskiego brata nie zetknął się, ale na terenie Włocławka istniały prężnie działające komórki tej organizacji. Obszerniejsze wiadomości o konspiracyjnej organizacji Miecz i Pług na Pomorzu będzie można uzyskać w książce w/w historyka, która zostanie wydana prawdopodobnie w przyszłym roku.

Z wyrazami szacunku

Dokumentalistka
H
mgr Hanna Marcinkowska

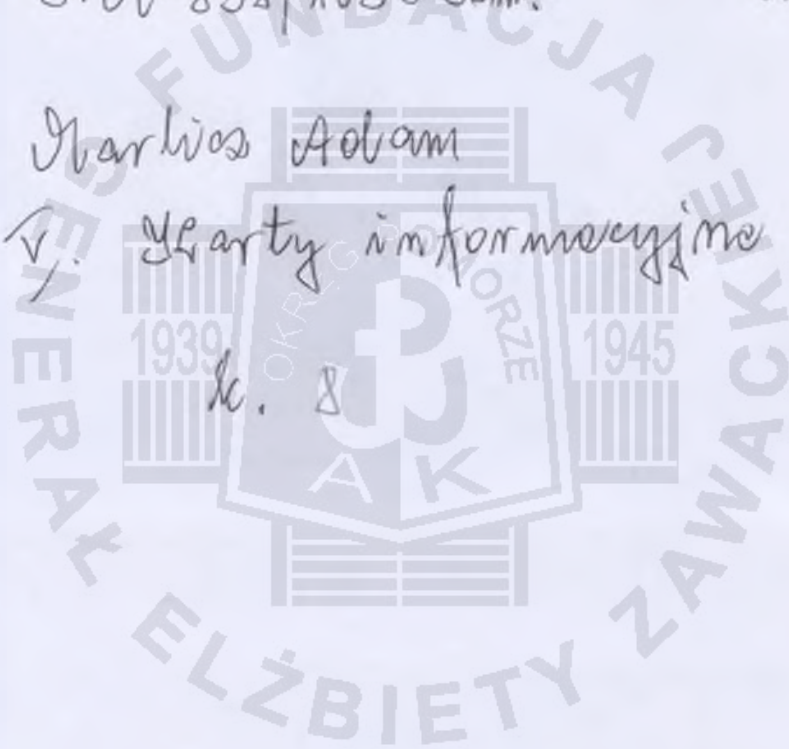
T: W-838/1535 Pom.

Wiesława

Marliss Adam

artykuły informacyjne

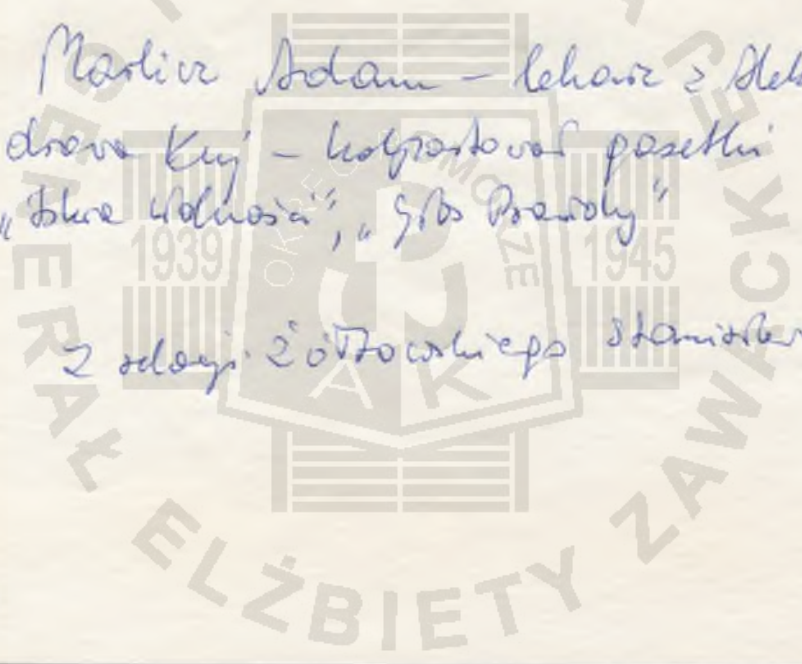
l. 8

FUNDACJA Mianare 1.

Marije Adam - lekarz z Aleksan-
drove kraj - kolektor posetki
"Blahe Holnosci", "Siba Pseudoly"
z odlozji. Sotfoculiceps stamitlere

msj

a.

Miejsca
2.

do Mariusz Adam

plut Javosinskię

WIEŚPIA 3.

Mc

Machow Adam

Akowiec, Lechów z Melsanobran kraj

z rel. Jędrzejowskiej Marii - siostry
E. Omerowicz

Msy.

MARLICZ - por. lek. med. - AK
A

Niesza
4.

Szef służb sanitarnych na obszar
Niesza
ii. kwateron /

1939

1945

OKRĘG POMOC
AK

FUNDACJA
GENERALA
ELŻBIETY ZAWACKIEJ

Wieszawa 5.
AK.
por. dr. med. Marszałek Adam
szef służby sanitarnej
wy. Józefa Zaleskiego. Magazynu zasobów
sanitarnych AK urząd w szpitalu par. w Hłok. Kępi

++ Martine Adami dr

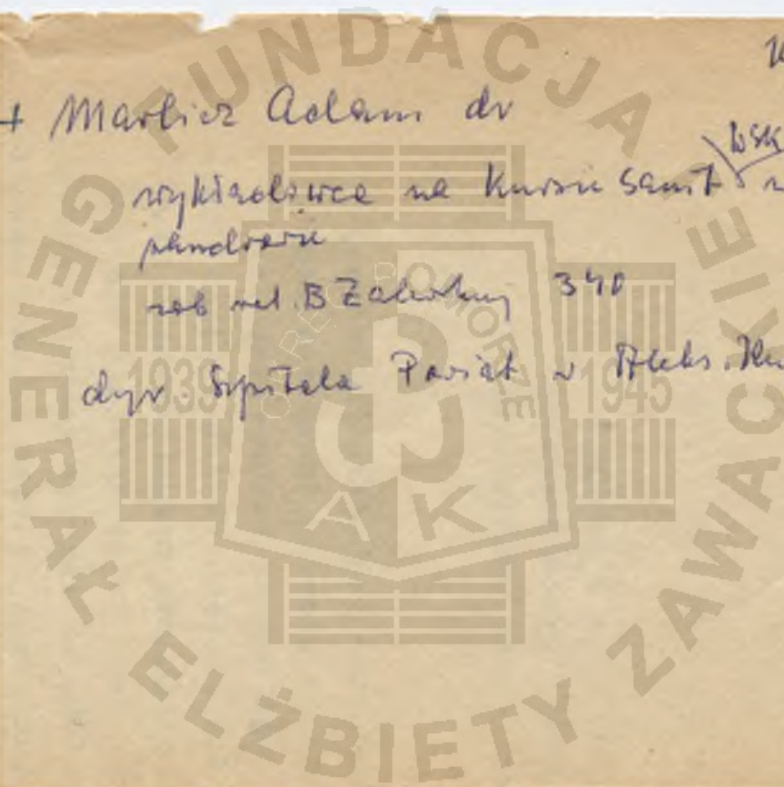
Wisniew

6.

wykładowca na kursie sanit¹⁶⁸⁴ w Alek-
sandrowie

zob. not. B. Zaleskiej 340

dyr 1939 Szpitala Powiat w Pileck. Huj. 1945

K+

Mehare 7.
PL

Martin - klerik z Melitanského
je do ~~doma~~ bys pruliku kontaktowym
dla placodu obwodki skienowatego.
Martin mał jezowickiejs.
z informacjami skienowatego granowickiejs
zamieszkanego z korce J. jezowickiejs.

Woj.

Markiewicz Adam

Nieszaewo 8
AK

zob. Zioltkowski B., Polska

Podziemne w Kijawach...
Tommi 2008, s. 266, 268, 269-270,
280-281.

AK. 5. 14

MATECZ ADAM